

श्रीगणेशायनमः॥सोमवार अमावास्यायात्रतंलिरव्यते॥कतीनघादौस्नात्वानित्यक
 मीनंतरंअश्वत्थसमीपंगत्वा॥वनस्पतेरातवलश्रुतिवनस्पतेवीडंगइतिद्वभ्याम
 श्वत्थंस्यद्धा॥ब्रह्मादेवानांतद्विष्णोःपरमंपदंकद्रुद्रायेतिमंत्रैर्ब्रह्माविष्णुमहेश्व
 रमावाहयेत्॥सर्वेभ्योदेवताभ्यइतिशारवासु॥ऋषिभ्योनमइतिपत्रेषु॥पु
 ष्येपुमन्मथगंधं॥वनवदनेषुअप्सरशारेषुचरमावाहयेत्॥अश्वत्थमूलेच १
 तुर्दिभुगोचममात्रंगोमयेनापलिप्य॥स्वस्तिकादिभिरंगवलिपंचवर्णकृत्वा॥
 स्वस्तिवाचनमाचार्यवर्णनंष्टत्वा॥आचन्यप्राणानायम्यसंकल्प्य॥ममइह
 जन्मनिजन्मांतरेचअखिलसौभाग्यादिपुत्रपौत्राभिवृध्यर्थंआयुरारो
 ग्येश्वर्यादिभिष्टद्धिद्वाराधनार्थंकाममोक्षचतुर्विधपुरुषार्थसिध्यर्थं

श्रीलक्ष्मीनारायणप्रीत्यर्थंअश्वत्थपूजांकरिष्ये॥तदंगकलशाराधनंचकरि
 ष्ये॥कलशस्यमुरेवेविष्णुः॥शंखपूजांष्टत्वा॥शंखोदकेनपूजोपहव्याणिप्रो
 क्ष्य॥पूजामाहभेत्॥सूत्रेणवाससीअश्वत्थंसंवेष्ट्य॥अश्वत्थमलंस्येष्टे॥त
 त्पुरतोअष्टदलपद्मोपरिकलशस्थापनंकुर्यात्॥आधारशक्तयेनमः॥मूलप्रकृ
 त्यै०कूर्मीय०वरहा०अनंताय०हेमप्राकाराय०वास्तुपुरुषाय०गणाधिप
 तये०भारत्यैनमः॥महालक्ष्म्यै०अनंताय०कूर्मीसनाय०योगासना०म
 ध्येपरमसुखासनाय०॥अथद्वारपूजा॥॥पूर्वद्वारेद्वारश्रियै०जयाय०
 विजयाय०दक्षिणद्वारेद्वारश्रियै०बलाय०प्रबलाय०या०श्रिमद्वारेद्वा
 रै०द्वारश्रियै०चंडाय०प्रचंडाय०उत्तरद्वारेद्वारश्रियै०शंखनिधये०यज्ञ

निधये० इन्द्रद्यौलोकपाठान् आवाहयेत्॥ उर्ध्वीय० अधारा० श्रीअश्वत्थनारा
 यणाय नमः॥ प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात्॥ असुनीते पुनरस्मात्सुचक्षुः० स्वस्ति॥ ॥
 अथ ध्यानं॥ श्वेतवर्णसिलशमीकेशं खचक्रगदाधरं॥ पद्मशंखधरं देवं वा
 मे गरुडशोभितं॥ पद्मस्थं कर्णिकामध्ये ब्रह्माणे बिभ्रुशंकरं॥ रक्तपीतांबरं
 खड्गधारिणं वनमालिनं॥ चतुर्मुखं चतुर्बाहुं हंसासनसमप्रभुं॥ चतुर्मु
 खं चतुर्वक्त्रं त्रिनेत्रं चंद्रभूषणं॥ वामभागे युतं देव्याः सर्वाभरणपूरितं॥ २
 एवं ध्यात्वा हरिं नित्यं परब्रह्मस्वरूपिणं॥ अश्वत्थनारायणाय नमः॥
 ध्यानं॥ देवाचार्यनमस्तस्मै स्तु नस्तस्मै रुद्ररूपिणे॥ आवाहयामि देवेशदृ
 शराजनमोस्तुते॥ सहस्रशीर्षस्यावाहनं० आसनं दुर्मया देवस्वर्णे नार्चि

त कल्पीतं॥ त्वमयं स्थापयिष्यामि नारायणनमोस्तुते॥ पुरुष एवेदमासनं० अश्वत्थ
 रूपिणे देव नारायणनमोस्तुते॥ पाद्यं मे प्रतिगृह्यंतु वासुदेवनमोस्तुते॥ एतावा
 नस्येति पाद्यं०॥ योगीश्वरस्य कृष्णाय तस्मै श्रीगृह्यविष्णवे नमः॥ अर्घ्यं गृहाणे देव
 शपिष्यलदिनमो नमः॥ त्रिपाद्भूर्भुवः०॥ गंगाजलसमा नीतं हेतुकुंभेन पूरि
 तं॥ गोदावरी नमोस्तुते॥ तस्माद्विराजन्मन्यं०॥ गंगेचय
 मुने चैव गोदावरी सरस्वती॥ स्नापयिष्यामि देवेश कृष्णं हरिं शिवं॥ मलाप
 कर्षस्नानं॥ पंचामृतं गृहाणे रापयोदधिघृतं मधु॥ शर्करा च समायुक्तं महीरु
 द्रनमोस्तुते॥ पंचामृतस्नानं॥ कृष्णसरस्वती रेवाकविरी नर्मदा तथा॥ शुद्ध
 स्नानं प्रकुर्वित नारायणनमोस्तुते॥ यत्पुरुषेणेति स्नानं०॥ कौशेयपट्टव
 स्त्रं च श्वेतं वा वीतवर्णकं॥ वस्त्रं गृहाणे देवेश विश्वबंधनमोस्तुते॥ तं यज्ञमि
 ति वस्त्रं०॥ ब्रह्मस्त्रं चोत्तरीयं कांचनेन विनिर्मितं॥ उपवीतमिदं देव गृहाणे

पुरुषोत्तम॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः॥ यत्तोपवीतं॥ नारः नारः समायुक्तं स्वर्णेन
 विनिर्मितं॥ आभरणं गृहाणि शृङ्गक्षराजनमोस्तुते॥ आभरणं॥ कुंकुमेन समा
 युक्तं कस्तुर्यादिसमान्वितं॥ नानासुगंधसंयुक्तं विष्णुरूपमहदुमं॥ तस्माद्वैद्य
 ज्ञात्सर्वहुतः॥ गंधं॥ अक्षताश्वसुरश्रेष्ठाः कुंकुमे मनसुरो भित्तं॥ गृहाणेदे
 वदेवेश्वराक्षराजनमो नमः॥ अक्षतान्नस॥ जातीचंपकपुंन्नागकरवीरैश्च
 मिश्रितैः॥ माल्यानि केतकीपुष्पैर्दुलसीमिश्रितानि च॥ तस्मादश्वेति पुष्पं॥
 ॥ अथांगपूजा॥ ब्रह्मणेनमः॥ पादौ पूजयामि॥ सर्वज्ञसाधनाय नमः॥ गुल्फौ पूज०
 देवर्षिणेन० जंघे पूजया० अश्वीनीदेवताय० नाभिं पूजया० विष्णवेय० हृदयं०
 वेदशास्त्ररूपाय० कंठं पूजया० नारायणा० शिरः पूजया० सदाशिवाय० सर्वगं
 पूजयामि॥ अश्वनामपूजा॥ ब्रह्मणे० चतुर्मुखाय० पितामहा० परशुपतये०
 धात्रे० विधात्रे० षट्छिकेत्रे० लोकधाराय० योगीश्वराय० वल्लभाय नमः॥

रुद्राय० विष्णवेय० नृसिंहाय० कच्छिनेन० अनंता० अश्वत्थरूपिणेय० भामिनेन०
 जिह्वे०॥ वामनाय० जिह्वे० भार्गवाय० विश्वरूपाय० इत्यश्वत्थमूले॥ मह्या
 यन० कूर्माय० कपिला० शेषाय० रुद्राय० वामना० वराहाय० बोधाय० गोविं
 दा० गोपालाय० गोपीजनवल्लभाय० लोकवक्षुषे० षट्छिस्त्रितकारिणेनमः
 ॥ इत्यश्वत्थमध्ये॥ शिवाय० भवाय० त्रिरस्त्रधराय० चंद्रमौलिनेन० अचिंत्या०
 पिनाकपाणयेन० चंद्रशेखरा० नीलकंठा० गंगाधराय० गोरीश्वरिण० नंदिनाहने०
 ईश्वराय० सद्योजाताय० वामदेवाय नमः० अघोराय० तत्पुरुषाय० ईशानाय० पं
 चमुखाय० ईश्वराय० विश्वरूपाय० मृत्युंजयाय० अश्वत्थाग्नेनाभावलिपू
 जां कसमर्पयामि॥ सर्वपापव्यमोहं तु वृक्षराजनमोस्तुते॥ द्वाहस्तौ संपुटौ
 त्वा जानुभ्यां निधानि च॥ वृक्षराजनमस्तुभ्यं प्रार्थयिष्यामि मंत्रपूर्वकं॥ प्रसीद
 देवदेवेश प्रसीद पुरुषोत्तम॥ प्रसीद रूपया देव ब्रह्मा विष्णु शिव शक्ति॥

प्रार्थनां समर्पयामि ॥ ॥ विश्वतश्चक्षुरुतवितो मुखो विश्वतो जनये देव एकः ॥
 पूर्वप्रतिष्ठितकलशोदकेन प्रादक्षिणं कृत्वा ॥ इति पूजाविधिः ॥ ॥ अथ कथा ॥
 ॥ स्तुतुवाच ॥ - ॥ शरतव्यगतं भीष्ममुपगम्य युधिष्ठिरः ॥ कृतप्रणामो
 धर्मात्मा हितं वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ पुरुतेषु कुरुमुखे
 (पुभीमसेनेन कोपिना ॥ तथा परेषु शूरेषु दुतेषु युधिजिह्नुना ॥ २ ॥ ॥ दुर्गे
 धनकुमंत्रेण जातोस्माकं कुलक्षयः ॥ नश्यंति तु विभ्रपाला बालवृद्धा तु
 राष्ट्रते ॥ ३ ॥ ॥ एका तपत्रंतद्राज्यं राज्यं मे नैव राचते ॥ जीवितो सि जिगु ४
 स्मा मो भोगेषु नरतिः क्वचित् ॥ ४ ॥ ॥ हभा संतति विच्छेदं संतापो हृदयो
 निशं ॥ अश्वथाया च निर्दग्धा उद्भवा गर्भसंभवः ॥ अतो मे द्विगुणं दुःखं
 पिंडविच्छेददरीनात् ॥ ५ ॥ ॥ किं करोमि क्व गच्छामि पितामहवदाधुना ॥

द ॥ एतास्तं यमते सद्यः संततिश्चिरजीविनां ॥ ६ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ शृणु राजं प्रवक्ष्या
 मि व्रतायस्य स्मरणमत्रिण संततिश्चिरजीविनां ॥ अमावस्याय द्वापार्थसोम
 वारे यश्च भवेत् ॥ ७ ॥ तस्यामश्वत्थमूले तु पूजयित्वा जनार्दनं ॥ अष्टोत्तरशतं
 कुर्यात्तस्मिन् नृक्षे प्रदक्षिणं ॥ तावत्संख्या न्यपादाय रत्नधातुफलानि च ॥ भू
 विष्यंति गुणी पुत्रस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ पितामहवचं श्रुत्वा प्रत्युवाच युधि
 ७ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ तद्भूतं व्रतं राजास्य विस्तरेण प्रकाशय ॥ केन
 प्रशिद्धं मर्त्यो केन चादौ हितं प्रभो ॥ ९ ॥ भीष्म उवाच ॥ अस्ति सर्वत्र विख्याता
 कांची संज्ञा महापुरी ॥ द्विजक्षत्रियविद्वद्भ्यै स्वधर्मनिरतै र्वृतः ॥ रजताचल
 संकाशैः सांदर्यैश्च विराजितः ॥ अलके वकुबेरस्य राजस्ये चामरावती ॥ १० ॥

तेजोव्रतीचरत्नाद्याः पावकस्य महापुरी ॥ पुत्रराजा महासेनो बभूवामितविक्रमः ॥
 ॥१२॥ तस्मिन्पश्यति भूचक्रं मोदते स्माद्विजातयः ॥ तस्य राज्ञे नदुर्भिक्षं मि
 तयोवापदे बुधः ॥ १३ ॥ तत्र कश्चिद्विजन्मा भूदेवस्वामीति विश्रुतः ॥ त
 स्य भावद्गतयं नान्मा गुणवती शुभा ॥ १४ ॥ यथार्थं नाम धेया सा लक्ष्मरिव
 सनिग्रहः ॥ तस्या संजनयामासुः सप्तपुत्राः शुभान्विताः ॥ पक्वा च दुहिता
 कंन्या नाम्ना गुणवती नृप ॥ कृतदारांश्च ते पुत्रा विचरन्ति यथासुखं ॥ १५ ॥
 कंन्या कुमारी चैवासीददुरुपा विरार्थिना ॥ अत्रांतरे द्विजः कश्चिद्विश्वार्थी
 समुपागतं ॥ १६ ॥ दिव्यमानस्वतेजो भिमूर्तिमानिव पावकः ॥ द्वारदरांस्त
 मागत्य प्रययौ चाषितं तदा ॥ १७ ॥ देवस्वामीस्तु सदा सन्मुखायस्तु संभ्रमं ॥

भिक्षां प्रत्येकमानीय ददौ तस्मिन् द्विजजन्मने ॥ अत्रौवेत्याशिषं प्रायः दाताभ्यः सौ
 भाग्यसंयुतं ॥ ततो गुणवती नाम्नी प्रहृष्टा यासि भिक्षया ॥ १८ ॥ विप्राय भिक्षां
 प्रददौ कृत्वा पादाभिर्वंदनं ॥ आशिषं च ददौ विप्रसुभे धर्मवती भव ॥ १९ ॥ सा वै ल
 क्ष्म्यं गुणवती श्रुत्वा प्रत्यययौ गृहात् ॥ मात्रे निवेदयामास आशिषं ते न योजितं ॥
 ॥ २० ॥ श्रुत्वा धनवती पुत्री करे धत्वा समाययौ ॥ प्रणवति कारयामास पुनस्त
 मे द्विजजन्मने ॥ २१ ॥ तथैवाशिषमुच्चार्य विप्रसुभे धर्मवती भव ॥ श्रुत्वा शिषं ध
 नवती संवित्प्राप्त्युवासात् ॥ २२ ॥ धनवत्युवाच ॥ ॥ प्रसीद भगवन् विप्र
 वचनं मे वधारय ॥ श्रुत्वाभ्यः प्रणताभ्यश्च त्वया दत्तावराशिषः ॥ २३ ॥ अवै
 धव्यं करः पुत्री सुखसौभाग्यदायकः ॥ सुतायां प्रणतायामे विपरीता सुयो
 दितं ॥ २४ ॥ भद्रे धर्मवती भूती दिसु दीय पुनः पुनः ॥ आशी प्रयुक्तविप्रैः ॥

कारणंदवसत्वरं॥ ॥ द्विज उवाच॥ ॥ धन्यो सित्वं धनवती विख्याता चरितभुवि॥
 यथा योग्यप्रयुक्तेन मयी वीरिदुहितुस्तव॥ २८॥ इदं सप्तपदीमध्ये विधवा त्वम
 वाप्स्यसि॥ धर्मी चरणस्य धर्मं कर्तव्यं परमेव च॥ २९॥ एवं श्रुत्वा धनवती चित्ता
 कुलितचेतसा॥ उवाच वचनं दीनं प्रणिपत्य पुनः पुनः॥ ३०॥ धनवत्यः॥ ॥ उ
 पायं विप्रजानासित्वमुपायं च वेप्स्यसि॥ वैधव्यभंगो येन स्यात्तं निवेदयता
 चर॥ ३१॥ द्विज उवाच॥ ॥ धनवत्या वचनं श्रुत्वा विप्रो वचनमब्रवीत्॥ सोमा
 गमनमात्रेण पुत्री वैधव्यनाशनं॥ ३२॥ धनवत्य उवाच॥ ॥ का च सोमा
 त्वयोक्तायाः कीजातिः कुत्र संस्थिता॥ तस्या विदममहाभासकालो विस्त
 रस्वमे॥ ३३॥ ॥ द्विज उवाच॥ ॥ सोमो मारज कीजास्यास्त्वितः स तस्यास्ति
 सिंहले॥ सा पादायाति ते वैश्यतद्देवैश्च व्यभंजनं॥ ३४॥ इत्युक्त्वा ब्रह्मणो

६

न्यत्र गतो भिक्षां प्रतिक्षया॥ धनवत्यापि पुत्रेभ्यः प्रोवाच वचनं तदा॥ ३५॥ धन
 वत्य उवाच॥ ॥ इयं दुःसमिता पुत्री स्वस्वरा उपावती शुभा॥ सोमागमनमात्रे
 ण पुत्री वैधव्यभंजनं॥ अस्ती पश्या पितुर्भक्त्या मातुर्वचनगौरवं॥ सप्रया
 च सह स्वस्त्री सोममान इतादृशं॥ ३६॥ पुत्र उवाच॥ ॥ मार्त मातस्त्वया
 स्वीतं पुत्री स्नेहवशी वद॥ मतो देवांतरः पुत्राश्च प्रस्थायाः स्थसि दुर्गमं॥
 ॥ ३७॥ अंतराहुः स्तराः सिंहः शतयोजनविस्तरः॥ अशक्यगमनं तत्र तक्ष
 मागमने मया॥ ३८॥ ॥ देवस्त्वान्य उवाच॥ ॥ अपुत्रः पुत्रभिः सैत्यैः पुत्रैः
 रहं यासि सिंहले॥ आनयिष्यामि तां सोमां पुत्री वैधव्यनाशनं॥ एवं वादिनि
 संक्रोधो देवस्त्वामिनि तक्षणात्॥ शिवस्वामी कनिष्ठश्च पुत्रपौत्रादिसंत
 तिः॥ ४१॥ नैवं वदन् महाभाग रोषावेशावशां गतः॥ मपि तिष्ठति कः शक्तो गंतु

द्विःपंचसिंहले ॥ इत्युक्तसहसोत्थाय प्रणम्य सहसादुरं ॥ प्रणम्यसंहितस्व
 स्नाद्विपंसिंहलसंज्ञकं ॥ कियद्भिर्विषणैर्गत्वा तीरं पापसरित्यते ॥ संतति
 भविनंबुद्धिप्रस्तारमकरोद्विजा ॥ संददर्श सुविस्तीर्णं न्यग्राधयुग्मं
 तिके ॥ तत्कौटरे सुरवांसीनां गृध्रराजस्य सेवकात् ॥ स्तमांसां भोजया
 मासु कोमलं मनसेप्सितं ॥ स्वकार्यं कथय मासु गृध्रराजः स्तमान्प्र
 ति ॥ तस्मादपतलेच्छत्वा ताभ्यां नितं तु तर्दिनं ॥ आजगाम महाद्वेहि
 गृहीत्वा शिशिभोजनं ॥ भोजनं दत्तमपिता भुजिते न मनशावकः ॥ यस्य
 छातांस्ततो गृध्रो शावकास्ते क्व विह्वलान् ॥ गृध्र उवाच ॥ न भुं
 जते कथं पुत्राद् भोवतः क्षुधित आपि ॥ आवितं कोमलं मांसं भवद्यो

6

ग्यमिदं भया ॥ शावका उवाच ॥ एतद्दृक्षमलेतातमानवावप्रतिति
 ष्टत ॥ अभ्वकर्त्रे नियोस्तात कथं भुजामहे वयं ॥ एतत्तृत्वास्तु गृध्रस्तु
 करुणाहं तचेतनः ॥ तयो रंतिकमागम्य वचनं समं भाषतः ॥ गृध्रो उवा
 च ॥ जातं स्तुयुवयोः कामो भोजनं क्रियतामिदं ॥ पुरमुत्तारयिष्यामि
 जलध्रे प्रातरे वतु ॥ ततो रात्र्यो व्यतीतायां उदिते च दिवा करे ॥ पार
 मुत्तारितौ तौ तु गृध्रराजेन वेगिना ॥ सिंहलि द्वियमाणस्य स्थितौ सो
 मगृहं तिकं ॥ धतः प्रभातसमये प्रमृस्य गणमंडलं ॥ लेखनं च
 क्रमुस्तत्र तदायासौ दिनं प्रति ॥ एवं विदधतस्तत्र पुनः संवत्सरो
 ययो ॥ स्तुषः पुत्रान्दसमाह्वयसायपुत्रः सुविस्मृतिः ॥ मार्ज
 नं लेपनं बाहुः करोति मम कथ्यतां ॥ ५ ॥ एकदेवाजगुः सवीकार्यनैव

हनं पतं ॥ एकक्षरजकी सोमनिवृत्तं सस्मिता निशा ॥ ददरी ब्राह्मणी कं न्यामा
 र्जयंति गृहं गणं ॥ लिपितं मंगणं प्राप्त भ्रातरं च सहृदिति ॥ सोमा यष्ट
 छगत्वा भो कौयुवां कथ्यते मम ॥ उचतुः सोमवाष्ट्यो वाचां ब्राह्मण
 पुत्रको ॥ ॥ सोम उवाच ॥ ॥ दग्धासागत नष्टास्मिन् ब्राह्मणो गृहमा
 र्जको ॥ कागतं हंतथा स्यान्निपापदस्मान संशयः ॥ पापजातिरहं
 रव्याता वजती सर्वतो द्विजः ॥ कथंतु ब्राह्मणो भूत्वा विरुद्धं मे चिकी
 र्षसि ॥ शिवस्वाम्य उवाच ॥ ॥ एषा छणवती नाम स्वसाक्षमा धुम
 ध्यमा ॥ अस्याः सप्तपदी मध्ये वै ध्वजं तं प्रयत्स्यते ॥ तव सां निध्व
 मात्रेण भवेद्वै ध्वजभंजनं ॥ अतो हेतो महस्वस्त्री दासकर्म करोमि ते ॥

सोम उवाच ॥ ॥ दग्धास्मिन् वत नष्टास्मिन् ब्राह्मणो गृहमारजको ॥ कागतिं खलु या
 स्वा मित्रपापादस्मान संशयः ॥ अतः परं न कर्तव्यं या स्यान्निपापदस्मान संशयः ॥ इत्युक्त्वा
 गृहमागत्य स्नुषास्य प्रत्युवाच ॥ यः कश्चिन्मम राज्यास्मिन् न म्रियते मानवः क
 चित् ॥ तथेत्युक्त्वा वरं द्यौः सोपावदागमनं मम ॥ कस्यचिद्वचनां कोपि न गंधं व्यः क
 थं च न ॥ तथेत्युक्त्वा स्नुषाभिः सा सोमायाता महो बुधिं ॥ पारमुत्तारयामा
 साक्षणेन द्विजपुत्रको ॥ स्वयमाकामा मार्गिणी सा ततार महर्णवे ॥ प्राप्तकां
 तियुरीताभ्यां निभेषास्त्वा प्रभावतः ॥ सोमा दृष्ट्वा धनवती दृष्ट्वा पूजामथा
 करोत् ॥ अथांतरो धनस्वामिन् ततो दशतदा वसुः ॥ सदृशं वरमाने तु जगाम ज
 ननी प्रति ॥ आनीतोयं वरस्तं त्रदेव शर्मास्ततः सुधीः ॥ ब्रह्मा विरुद्र शर्मा च गुणे
 न सदृशस्वसुः ॥ ततः सारजनी रोमा वैवाहिकमथाकरोत् ॥ सुदृशे मेव

सुलग्नेचसुनक्षत्रेदेवस्वामीतु कंन्यकां॥ तदागुणवतीतस्मै गुणिनेरुद्रश
 र्मणे॥ ततोवैवहिकैर्मंत्रैर्हंयमानेऽतारणे॥ रुद्रः सप्तपदीमध्येसर्पदृष्टेभ्य
 ताययौ॥ ततः सप्तपदीमध्येरुद्रशर्माभ्यतिस्तदा॥ रुद्रदुर्बोधवाः सर्वे स्मि
 तासोमानिराकुला॥ आक्रोदः सुमहर्नासिलोकानांतत्रपश्यतां॥ गुणव
 यौचसात्सुणीव्रतराजप्रभावजं॥ पुंष्यं संकल्पविधिवत्तद्वदौतस्यैवि
 नाशनं॥ रुद्रशर्मापितस्माच्च व्रतराजप्रभावतः॥ आससादत्तदाजी
 वंस्वप्नवत्सहस्रोत्थितः॥ एवंविवाहनिष्ठस्य व्रतराजनिवेदयु॥ अ
 मंन्यातां धनवतीसोमाप्रायागृहं प्रति॥ एवसारजकीसोमाजी
 वेन्मच्छं नृतं द्विजं॥ चंचलहर्षसंपूर्णापूष्पाकामास्वमंदिरे॥१॥

अत्रांतरेण हस्तस्य प्रथमास्तनयो मृतः॥ पुनरवा भिमतस्तस्य जामातस्य मृ
 तंस्तदा॥ यथैवरक्षिताः सर्वेस्तुषाभिश्चाप्रयत्नतः॥ स्त्रीबहीनपुरंजातंतद्गृहं च
 विशेषतः॥ आगतायांतदातस्यां सोमवारान्वितातिथी॥ अमावास्या च भ्रष्टा
 धमनसंजीवनीति स्या॥ सारदरीतदामार्गेष्टुं च चलितान् स्त्रियां॥ तल्लभारभ
 रात्रांतरुदमानांस्तदुःखितां॥ ॥ वृद्धौवच॥ ॥ अवतारयमेपुत्रीतल्लभा
 रंशिरस्थितां॥ सोमउवाच॥ ॥ तल्लकं नृस्पृशामिष्टदृष्टे सत्यं त्रधीन्यहं॥
 अमावास्यायदाकाले सोमवारयुता भवेत्॥ ससंजनिहिष्टद्वलं निय
 मोहंयथा धृतः॥ पुनर्दर्शिनमार्गेण तल्लभावस्वतिस्त्रिषः॥ उचिस्तायो
 पितस्तत्र बहुभारादितापधि॥ अवतिर्नेक्षणं तिष्ठं मेसेगच्छानहेवयं॥ ॥

सोमउवाच ॥ ॥ आप्यमूलं तथा कूलं न स्यंशीमवदाचन ॥ तथोश्वत्थतरं प्राप्य नदीती
 रं भवंधृषी ॥ स्नात्वा विष्णुं समभ्यर्च्य कर्कशं शिप्रदक्षिणं ॥ साचकार महाभागा
 तथैवाद्येत्तरं शतं ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ यदा दक्षिणावर्तः कृतः शर्करास्तय ॥
 तदा जीवितमंजसो जामातापतिपुत्रकाः ॥ नगरं श्रीसमाकीर्णं तद्गृहे च विशेष
 तः ॥ ततः सा च महाभागा सोमा स्वभुवनं यये ॥ जीवितं वीक्ष्य भर्तारिं पुत्रान्
 जामातरं तथा ॥ आदुलाप्रीतिमासाद्य जगाम कृतकृत्यतां ॥ प्रणयस्यस्तु २०
 षाः सर्वाः प्रप्रसूः स्तोतयस्वीनी ॥ मृतास्ते तेन या देवी पतिजामातृबंध
 वाः ॥ जीवितास्ते कथं देवी मृतास्ते न कथं तदा ॥ ॥ सोमउवाच ॥ ॥
 गुणवत्येभ्यो दत्तं व्रतराजस्य पुण्यकै ॥ मृतास्ते न विपाकेन पतिजामातृ

पुत्रकाः ॥ कूलस्य च त्वया पृष्ठं मूलकं च तथा पथि ॥ अश्वत्थे विष्णुमभ्यर्च्य तदा तत्र प्र
 दक्षिणं ॥ शर्करास्तयतीरे कृतमद्येत्तरं शतं ॥ भविष्यति तेन वै धन्यं सौभाग्यं स
 भविष्यति ॥ स्नुषास्तं कारयाग्रास्तदा सोमव्रतेश्वरं ॥ जीवितास्तस्य भोवे
 न पतिजामात्रिपुत्रिकाः ॥ सर्वानि प्रियतामसो व्रतराजविभावतः ॥ भुक्ता भोगा
 न्बहून्स्तत्र पुत्रपौत्रादिभिः सह ॥ दौश्रवसर्वैः परिहृतौ विष्णुलोकमकांक्ष्यसि ॥
 इत्येतत्कथितं विद्धि विस्तरेण मया तवा ॥ द्वेपायनेन कथितं ऋषीणां ब्रह्मवा
 दिना ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ उद्यापनकृते स्वास्यको विधिर्नित्यवर्दस
 त्वरं ॥ कर्तव्यं को न के रव्यकथयस्व यथोदितं ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ अज्ञा
 तशत्रोर्नारीभिः कर्तव्यं च प्रयत्नतः ॥ अमावास्य पथिः पार्थ सोमवाशान्वितपदा ॥

तयोः पुण्यतमः कालो देवानामपि दुर्लभः ॥ व्रती नौ नां प्रातरुत्थाय स्नानं कार्यं जलाशये ॥ स्नात्वा मौनेयकैरोत्थं परिधाय तवासितं ॥ प्रापादश्वथं दक्षस्य समीपे कुरु नंदन ॥ अश्वथमूले कर्तव्या विष्णुपूजा मंत्रका ॥ व्यक्ताव्यक्तस्वरूपाय सृष्टीस्थित्यंतकारिणे ॥ आदिमध्यां च तत्रान्विष्टरश्वसे नमः ॥ इति पूजामंत्रः ॥ एवं संपूज्य गोविंदं पीतवस्त्राक्षतैः फलैः ॥ कुसुमैर्विविधैश्चैव भक्षभोज्यादिभिस्तथा ॥ अश्वथपूजनं कार्यं श्रोतुं मंत्रेण पांडव ॥ अश्वथं हुतं भुक्त्वा सोमो गोविंदस्य सदाश्रमः ॥ अशेषं हरे मेशोकं दक्षराजनमोस्तुते ॥ इत्यश्वथमागत्य पूजामंत्रान्युनर्बुदेत् ॥ अमावास्यायाय नमः ॥ सोमाय ० सोमनाराय ० एवं पूजाविधिं कृत्वा ततो दद्यात्प्रदक्षिणः ॥ मौक्तिकोकांचनैरत्नैर्निराभिर्मणिभिस्तथा ॥ कांस्यपात्रैस्ताम्रपात्रैरलपूणिष्वथ कूटधनुः ॥ गृहीत्वा द्यौर्नरत्रातं अश्वथ

३१

स्य प्रदक्षिणं ॥ फलसंख्याप्रमाणेन विष्णुना तत्र कारयेत् ॥ तदस्तुजातं विप्राय पुरंध्रीभ्यः सदापयेत् ॥ एवं नानाविधैर्द्रव्यैः फलैरत्नैः प्रदक्षिणां दद्यात्पनविधिं चैव श्रुणु कौरव नंदन ॥ व्रतराजस्य साफल्यं भवेत्तेनैव तान्यथा ॥ आचार्यवरयेत्तत्र वेदवेदांगपारगः ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णरोगदोषो विवर्जितः ॥ अश्वथमूले पूर्वद्युः कृत्वा चैव धिवासनं ॥ मण्डपं कारयेत्तत्र सर्वलक्षणसंयुतं ॥ प्रातरुत्थाय कौत्तेय स्नात्वा तत्र विधानतः ॥ कृत्वा च विक्ष्य कं कर्तते तो वस्त्रं समीपतः ॥ द्विजैः सर्वे नृपश्रेष्ठ कृत्वा च स्वस्तिवाचनं ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णं श्रीविष्णोः पतिमो शुभं ॥ पपलेन च तदार्धेन कृत्वा लक्ष्मीसमन्वितं ॥ पूजयेद्विष्णुं धि वत्तत्र कलशशोपरि ष्ठीवि ॥ भूर्तिप्रतिष्ठविनो धि विधिज्ञेयो विचक्षणैः ॥ कृत्वा जागरणं तत्र गीतवाद्यसमन्वितं ॥ प्रातरुत्थाय कौत्तेय कृत्वा तत्र क्रियाततः ॥ कुंडेन वा स्थाडित्वा

पिहोमंकुर्याद्विचक्षणः ॥ ततो देवेति मंत्रेण कुर्यात्तत्र युतं पुनः ॥ लिङ्गं लिङ्गाज्येनैवरा
 जेन व्रतसंपूर्णं हेतवे ॥ आचार्य पूजनं तत्र वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ कर्तव्यं च प्रय
 त्नेन वित्तशायनं न कारयेत् ॥ घेनुं प्रयस्विनी दद्यात् हिरण्यं च विशेषतः ॥ प्र
 तिमामं उपायं च आचार्याय निवेदयेत् ॥ अष्टोत्तरशतं विप्राभोजयेच्च वि
 शेषतः ॥ गत्वा निजगृहं भूपबंधुभिः सह भारतः ॥ स्वयं भुंजीत वर्षेण भ
 त्वा हरिपरायणः ॥ एवं ते कथिते भूपव्रत राजविधिर्मया ॥ द्रौपदी वसुभद्रा १२
 च कारयस्व ते थोत्तरां ॥ उत्तरागर्भसंख्यं जीवितं लभते क्षणात् ॥
 ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ स्वल्पं वित्तं तु यानारीसांगं कर्तुं न शक्य
 ते ॥ सा कथा लभते पूर्णं व्रत राजफलं तव ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ फलैः
 पुष्पैः स्तथा भक्षैः वस्त्राद्यैरपि पांडव ॥ कुर्यात्प्रदक्षिणावर्तं सापि पूर्णं लभेत्

दृष्टमिदं मखिलं नरेन्द्र विष्णो यत्तु मपि विष्णुपदे स्थितिं ददाति च ॥ पतिस्तु त
 ध्वना मिच्छती पुरंध्री सपदि करोति न चात्र विचित्रमास्ति ॥ १३ ॥ इति श्री भ
 विष्णोत्तरपुराणे सामवार अमावास्या व्रतसंपूर्ण ॥ श्री कृष्णार्पणम
 स्तु ॥

83

83